

logian omaksuminen on kieltämme opiskelevalla ulkomaalaisella vaikeaa, mutta näiden vaikeuksien perimmäisiä syitä ei ole selvitetty. Tässä mielessä Martinin väitöskirja on uraa uurtava työ, jolle toivoo nopeaa jatkoa.

Mutta Martinin työllä on laajempaakin merkitystä. Tähänastisessa vieraan kielen oppimiseen liittyvässä kansainvälisessä keskustelussa on lähdetty paljolti morfologialtaan köyhien indoeurooppalaisten kielten pohjalta. Martinin väitöskirja avaa uusia näkökulmia tähän keskusteluun ja antaa aihetta miettiä sitä, mitkä ongelmat ovat kielikohtaisia, mitkä yleisemminkin vieraan kielen oppimiseen liittyviä.

Ajankohtaiseksi Martinin väitöskirjan tekee lisäksi se, että kielen osa-alueista morfologia on jälleen noussut yleiskielitieteellisessä keskustelussa aallonharjalle.

Monet asiat, joista 1970-luvulla kiivaasti väiteltiin (mm. säännön ja analogian suhde), ovat jälleen palanneet kiistanaiheiksi, tosin jossain määrin muuntuneina mutta perimmäältään pitkälti samoina. Myös meillä Suomessa morfologian harrastus on 1990-luvulla selvästi vilkastunut ja monipuolistunut. Martinin väitöskirja on painava puheenvuoro myös tähän keskusteluun. Vaikka lopullista synteesiä erilaisten suomen kielen morfologisten kuvausmallien kesken ei ehkä olekaan syntynyt, tuloksena on ollut suuri joukko uusia havaintoja ja virikkeitä, ei vähiten kokeellisen morfologian alalla.

HEIKKI PAUNONEN

Tampereen yliopisto,

*Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos,
PL 607, 33101 Tampere*

VALKEALA ENNEN VALKEALAA JA NEVANSUU ENNEN PIETARIA

Saulo Kepsu Valkealan asuttaminen. — *Valkealan historia* I s. 87–456. Valkealan kunta 1990. ISBN 952-90-1424-4.

Saulo Kepsu *Pietari ennen Pietaria. Nevansuun vaiheita ennen kaupungin perustamista.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 608. SKS, Helsinki 1995. 128 s. ISBN 951-717-804-2.

Paikallinen mutta ehkä vain asuttajien suvussa säilynyt perimätieto Valkealan Skipparilan asutuksen synnystä kertoo seuraavaa: »Virolahlelt tul asukas [kaksine poikineen]. Toisen pan Nissiläh. Se ol nuuka nissi ja toinen ol kevahlos. Män kevahlos Kepsullen [sanoi isä toiselle pojista].» Tämä tieto sisältyy jo Saulo Kepsun suomen kielen pro gradu -tutkielmaan Valkea-

lan Skipparilan nimistöä (1964), mutta se löytyy myös hänen väitöskirjastaan Pohjois-Kymenlaakson kylännimet (1981) sekä vuonna 1990 ilmestyneestä Valkealan historian I osasta, josta suurimman osan täyttää Saulo Kepsun kirjoittama 369-sivuinen jakso Valkealan asuttaminen.

Koska Kepsu on harvinainen sukunimi, lukijan on helppo arvata, että kirjoittajan

sukujuuret ovat juuri Valkealan Skipparilas-
sa, Kepsun kantatalossa. Siellä ne ovat lä-
hes kaikilla muillakin, jotka ovat tämän
nimen isältään perineet. Muualta Suomes-
ta vain Somerolta tunnetaan kantatalonni-
mi Kepsu. Harva sen sijaan uskaltanee ar-
vata, että toinen perimätiedon tuntemista
veljeksistä eli Nissilään asettunut Nuuka-
Nissi olisi maamme ensimmäisen nimis-
töntutkimuksen professorin Viljo Nissilän
esi-isä. Näin on kuitenkin laita, vaikka Sau-
lo Kepsu ei ole asiaa tutkimuksissaan pal-
jastanutkaan. Saulo Kepsu on seurannut
sukulaismiehensä jälkiä ainakin kahdessa
suhteessa: hänellä on kohta takanaan yksi
elämäntyö lukion opettajana Helsingissä, ja
lähes koko opettajanuransa ajan hän on
Viljo Nissilän tavoin kerännyt ja tutkinut
myös paikannimistöä.

Viime aikoina Saulo Kepsun tutkimus-
työ on tullut näyttävästi esiin yleistajuisiksi
tarkoitetuissa ja myönteistä huomiota
saaneissa julkaisuissa. Tällainen oli jo 1989
ilmestynyt, Saulo Kepsun ja Timo Alasen
yhdessä kokoama Kuninkaan kartasto Suo-
mesta 1776–1805, joka on esitelty Virittä-
jässä 4/1991. Sitä seurasi pian aivan uuden-
laista pitäjänhistoriaa edustava Valkealan
historian I osa, ja viime vuonna Saulo Kep-
sun jo vuosia jatkunut kiinnostus vanhaan
Inkeriin tuotti asioista kiinnostuneiden luet-
tavaksi kauniin kirjan Pietari ennen Pietar-
ia eli kuvauksen Nevansuun alueesta ja his-
toriasta ennen Pietarin kaupungin perusta-
mista. Tarkastelen seuraavassa ensi sijassa
kahta viimeksi mainittua mutta viittailen
samalla myös Kepsun muuhun tuotantoon.

Valkealan kylän alueella on ilmeisesti
ollut vakinaista asutusta viimeistään 1000-
luvulla, mutta Valkealan kirkkopitäjä syn-
tyi vasta uudella ajalla; vuonna 1614 se ero-
tettiin Iitin kappeliksi ja vuonna 1640 kirk-
kopitäjäksi. Valkealasta taas on vuonna
1921 lohkaistu osa Kuusankoskea ja 1922
Kouvola. Valkealan historian I osa käsitte-

lee enimmäkseen aikaa, jolloin Valkealaa
hallinnollisena alueena ei vielä ollut, eli
Suur-Valkealan alueen varhaishistoriaa en-
nen 1600-lukua.

Pitäjänhistoriana teos on monella tapaa
uudenlainen, mutta olennaisinta on paikan-
nimistön ensisijaisuus alueen varhaishisto-
riaa valaisevana lähdeaineistona. Yksikään
aiempi pitäjänhistoria Suomessa ei ole ra-
kentunut niin olennaisesti paikannimistön
varaan kuin tämä, eikä vastaavanlaista teos-
ta varmaan ilmesty kovin pian tämän jäl-
keenkään, sillä sellaisten tekoon pystyviä
tutkijoita ei ole monta. Luultavasti ei ole
monta kuntaakaan, joka olisi Valkealan ta-
voim valmis rahoittamaan tällaista uuden-
laista kulttuurityötä.

Valkealan kunnan paikannimistö on
paljolti juuri Saulo Kepsun ansiosta tallen-
nettu poikkeuksellisen tarkoin. Koko pitä-
jän nimesti kyllä jo 1930-luvulla Tauno
Parikka, mutta keruu oli tuon ajan tapaan
suurpiirteistä, sillä tuloksena oli vain noin
4 000 nimitietoa eli noin 4 nimeä/km².
Kunnan asutustiheyden perusteella (1930-
luvulla n. 15 henkeä/km²) paikannimien
kokonaisuuden on täytynyt olla monin ver-
roin suurempi. Saulo Kepsun keruun tulok-
sena tietoja onkin kertynyt jo noin 13 000
paikannimestä, vaikka hän ei ole vielä ni-
mestännyt järjestelmällisesti edes pitäjän
kaikkia kyliä. Kun nimitietoja on löytynyt
myös muista lähteistä, Kepsun tutkimuksen
perustana on kaikkiaan noin 20 000 paikan-
nimen aineisto. Tästä nimipaljoudesta Kep-
su on kuitenkin seulonut esiin vain ne van-
himpiin kerrostumiin kuuluvat paikanni-
met, jotka paljastavat jotain alueen his-
toriasta ennen 1600-lukua. Tutkimusmeto-
di on siis samantapainen kuin Jouko Vah-
tolan väitöskirjassa (1980), ja sitä voisi
Vahtolan tavoin nimittää typologis-maan-
tieteelliseksi. Termi viittaa siihen, että päät-
elmät perustuvat enimmäkseen erilaisten
nimityyppien maantieteellisiin levikkeihin.

Niillä taas voi olla joko kieli- tai kulttuuri- maantieteellinen tai nimenmuodostuksen mallisidonnaisuuteen liittyvä tausta. Tällaisen metodin käyttö yhden kaakkoishämäläisen pitäjän varhais historian selvittelyssä edellyttää onnistuakseen poikkeuksellisen hyvää länsi- ja itäsuomalaisen paikannimistön tuntemusta, ja silti se on varsin työlästä.

Mutta katsotaanpa ensin, millaista tietoa vanhan Valkealan pitäjän alueella asuvat eli valkealalaiset, kouvolaalaiset ja kuusankoskelaiset kotiseudustaan paikannimistön perusteella saavat. Saulo Kepsun kirjoittaman osuuden laajimmalla, lähes 200-sivuisella jaksolla on otsikkona »Kylän asutushistoria». Sen alaotsikkoina ovat alueen 31 kylän nimet aakkosjärjestyksessä, ja kunkin kohdalta löytyy keskimäärin neljän sivun pituinen esitys kylän varhais historiasta ja asutuksen synnystä kylän alueelle. Jos katsomme tällaista selvitystä esim. Skipparilan kylästä, niin saamme ensin tietää, että kylän kautta tai sen reunaan on kulkenut kaksi esihistoriallista vesireittiä, joista toisen varrella on ainakin yksi kivikautinen kalliomaalaus. Kylän mailla olevasta Tenjärvestä otettu siitepölynäyte kertoo, että alueella on ollut pysyvää asutusta viimeistään 1000-luvulta alkaen mutta lyhytaikaisista ruiskaskista on merkkejä jo puoltatoista vuosituhatta varhaisemmalta ajalta.

Jokaisen kylän osalta Kepsu tuo tietysti esiin myös sen, miltä alueen asutus näytti vanhimpien maakirjojen valossa 1500-luvulla ja mistä kylännimi ja kantatalojen nimet johtuvat. *Skipparilasta* lukija saa tietää mm. seuraavat asiat: Kylä kuului 1500-luvulla aluksi Lapveden suurpitäjään ja sittemmin Vehkalahteen. Se oli yksi pienimmistä, sillä asutus keskittyi vielä 1700-luvun lopullakin vain kahdelle taholle, Kepsun ja Nissilän kantatalojen tienoille. Nimensä kylä sai vanhimmalta tunnetulta

asukkaaltaan, todennäköisesti Virolahdelta tulleelta *Skippari*-nimiseltä mieheltä. Henkilönnimiin perustuvat myös Kepsu ja Nissilä. *Nissilä* on todennäköisesti saanut nimensä 1500-luvulla taloa isännöineen Nils Olssonin mukaan, ja *Kepsun* kantana on adjektiivi *kepsu* 'kepeäliikkeinen, -mielinen' yms. Kylän asutuksen syntyä selittävässä traditiossa Kepsu-nimeen liitetty attribuutti *kevahlos* lienee johdos samasta kannasta.

Kylän vanhimman asutuksen ja siihen liittyvien asutusnimien selvittely on tuttua monista muistakin pitäjänhistorioista. Suhteellisen harvoin se kuitenkaan on yhtä vakuuttavaa. Yksityiskohtaisuudessaan aivan uudenlaisen näkökulman alueen varhais historiaan tarjoaa Kepsun esityksessä selvitys siitä, mihin suuntaan viittaavia kielellisiä aineksia kunkin kylän vanhimmat paikannimikerrostumat sisältävät. Tätä asiaa Kepsu on selvitelty toisaalta paikannimien perussanojen ja toisaalta erilaisten nimityyppien perusteella. Erityisen keskeisessä asemassa Kepsun nimianalyysissä on kiinnittää asutusta edeltänyt eräily ja siihen viittaava eränimistö. Koska Valkealan seutu on tunnetusti ollut niin hämäläisten kuin karjalaistenkin intressien kohteena, tällainen analyysi on usein hyvin mielenkiintoista. Niinpä esim. skipparilalaiset voivat lukea, että heidän kylänsä paikannimistössä on läntisiä ja itäisiä aineksia jokseenkin yhtä paljon. Paikannimien perussanoista vanhoja hämäläisyyksiä ovat mm. *aro*, *holma*, *huoko*, *karkia*, *kärki*, *lokko* ja *passi*, itäisyyksiä taas mm. *kartano*, *kasa*, *kases*, *kolkka*, *onsi*, *oro*, *putikko*, *ruukki* ja *ryöpäs*. Eränimistä esim. *Harvian* järvi on Kepsun mukaan ollut Vanajan *Harvialan* kylän vanha eräjärvi ja *Tenjärvi* taas Hollolan *Tennilän* kylän eräomistus. Lännestä tulleiden erämiesten nimeämiä ovat Kepsun mukaan myös *Koipia* (järvi), *Kallioinen* (metsä-alue), *Holisevanmäki*, *Komokallio*, *Elä-*

mänlähde ja muutamat muut paikat. Karjalaan päin viittaisivat esim. nimet *Jääskallio*, *Kuukansaari*, *Piituniemi*, *Kierinniemi* ja *Heporo*. Tällainen tietous avaa tutussa nimimaisemassa aivan uudenlaisia näkymiä.

Monissa aiemmissa pitäjänhistorioissa vastaavanlaisia selityksiä on vähän ja niihin on usein syytä suhtautua varauksin. Saulo Kepsun analyysi sen sijaan perustuu poikkeuksellisen laajaan aineistoon ja erinomaiseen paikannimistön tuntemukseen. Kirjan nimihakemistoon sisältyy yli 2 000 paikannimeä tai paikannimien perussanaa eli noin kymmenesosa siitä aineistosta, joka alueelta on tallennettu. Tutkimuksensa johdannossa Saulo Kepsu taas mainitsee — mitenkään asiaa korostamatta — että tutkimustaan varten hän on joutunut selvittämään »noin kahdentuhannen» paikannimen levikin Niemiarkiston kokoelmien pohjalta. Ilmeisesti hän on siis laatinut levikkikartan enimmäistä kirjassa esiintyvistä nimistä ja perussanoista. Jokainen paikannimien levikkikarttoja laatinut ymmärtää, miten suuresta työstä tässä on kyse; parin tuhannen levikkikartan laatimisessa saa ahkerakin tutkija hyvin kulumaan pari vuotta. Olen melko vakuuttunut siitä, että Saulo Kepsun mappeihin on tällä tavoin kertynyt yksi suurimmista paikannimien levikkikartastoista Suomessa.

Aivan erityistä huomiota ovat Kepsun analyysissä saaneet osakseen paikannimien perussanat eli sanat, jotka kategorioivat paikkoja niiden lajin mukaan. Tällaisia Valkealan paikannimistä löytyy huomattavan paljon eli puolisen tuhatta — ilmeisesti siksi, että nimistössä on runsaasti niin itäisiä kuin läntisiäkin sanastoaineiksia. Noin puolet näistä valaisee Kepsun mukaan myös Valkealan asuttamista. Alaluku »Paikannimien perussanat» olisi oikeastaan jo tutkimus sellaisenaan, sillä Kepsu esittelee tässä 78-sivuisessa jaksossa kaikki ne 223

perussanaa, joilla hän katsoo olevan asutushistoriallista dokumenttiarvoa. Joidenkin sanojen osalta on kartoitettu niiden levikki Valkealan paikannimissä, mutta yli kahdestakymmenestä on kirjassa sellainen kartta, josta näkyy sanan levikki murre- ja paikannimikokoelmissa koko maan laajuisesti. Tässäkin olisi yhden kovin tarpeellisen sanastokartaston alku.

Nimistöntutkija voi silloin tällöin epäillä joitakin paikannimien hämärtyneitä elementtejä paitsi hävinneiksi henkilönimiksi myös hävinneiksi appellatiiveiksi, jopa maastosanoiksi. Koska perussanojen analyysi on Kepsun esityksessä varsin tarkkaa, kirjassa esiteltyjen joukkoon mahtuu myös hypoteettisia perussanoja. Tällaisia voisivat olla mm. *hölttä*, *nippu*, *nis(k)os* ja *pöyry*. Lisäksi murrekokoelmien tiedot joistakin maastosanoista ovat niin vähäisiä, että ne voivat rajoittua jopa yhteen pitäjään. Esimerkeiksi sopivat vaikkapa sanat *haikula*, *kaulu*, *koho*, *kukku*, *loju*, *nuora*, *raanu*, *souuru*, *sälkistö* ja *urtti*.

Vaikka kyläkohtainen vanhimpien nimikerrostumien analyysi on myös kokonnan aluetta koskevien päätelmien perustana, se on Kepsun laajan tutkimuksen viimeisenä jaksona. Sitä edeltää johdannon lisäksi 30-sivuinen luku »Eräily» sekä 108-sivuinen luku »Asuttaminen». Kepsu on pyrkinyt selvittämään erityisesti sen, mikä osa alueen paikannimistöstä kuuluu ns. eränimistöön ja mikä on tämän aineiston perusteella »Kaakkois-Hämeen uudisasutusalueen» suhde naapurialueisiin eli lähinnä Hollolan Hämeeseen, Suur-Savoon ja Lappeen Karjalaan. Kertoohan jo vanha Suomenmaa-teoskin vuodelta 1923, että »Valkealassa, joka on Hämeen, Savon ja Karjalan vaiheilla, saattaa väestöön nähden huomata vaikutuksia maamme kaikista kolmesta heimosta, vaikka hämäläisleima onkin nykyisin vallitsevin». Näitä kysymyksiä Kepsu on kyllä selvitetty jo aiem-

minkin, erityisesti väitöskirjassaan, ja vaikka tulokset ovat edelleen tarkentuneet, ne eivät ole kovinkaan suuresti muuttuneet.

Alueen asuttamista käsittelevässä luvussa Kepsu on pyrkinyt ottamaan huomioon kaikki mahdolliset näkökulmat: luonnonolot ja lähiasutukset, paleoekologian, kasvitieteen ja arkeologian tulokset, asiakirjalähteet ja perimätiedon mutta ennen muuta murremaantieteelliset, erityisesti sanasto- ja nimistömaantieteelliset tosiasiat. Tuloksena on ensin monipuolinen kuva alueen vanhimmista paikannimikerrostumista ja sitten yksityiskohtainen ja lännen ja idän vastakkaisuuden takia mielenkiintoinen hypoteesi alueen asuttamisesta. Vanha Suomenmaa-teos tiesi, että »pitäjän sanotaan saaneen asukkaansa Hollolasta muuttaneista tai paenneista uutisasukkaista», mutta Kepsun hahmottelema kuva alueen asuttamisesta on paljon kirjavampi. Kepsun mukaan Valkealan asuttamisen »lähtö- ja maalialueet» voidaan osoittaa melko tarkoin mutta asutuksen synnyn ajoitus jää tietyissä aikarajoissa vain suhteelliseksi. Sellaisia faktoja, jotka sopisivat absoluuttiseen ikäykseen vaikkapa vain vuosisadankin tarkkuudella, ei nimittäin useinkaan ole.

Selvityksellä Valkealan varhaishistoriasta on paljon annettavaa myös nimistöntutkijoille. Ensiksikin se osoittaa, että typologis-maantieteellinen metodi toimii hyvin myös siinä tapauksessa, että tutkimusalueena on vain yksi pitäjä. Tulokset riippuvat kuitenkin paljon siitä, miten hyvin tutkija on perehtynyt Suomen vanhimpaan ja keskeisimpään paikannimistöön ja aiemman tutkimuksen tuloksiin, ja osin siitäkin, onko hänellä aikaa tehdä ne vähintäänkin monet sadat levikkikartat ja muut tarkistukset, joita metodi pakostakin vaatii. Toisaalta Kepsun analyysi yhden pitäjän vanhimmista nimistökerrostumista sopii myös oppikirjaksi aloitteleville nimistöntutkijoille ja

käsitteleviksi niille, jotka ovat paikannimistöä jo jotakin oppineet. Runsaat kaksituhatta nimeä tai nimenosaa sisältävän hakeiston avulla tavoittaa paljon käyttökelpoista tietoa paikannimistöstämme.

Matka Valkealan Skipparilan paikannimistöä käsitelleestä laudaturtyöstä Pohjois-Kymenlaakson kylännimiä käsittelevän väitöskirjan kautta Valkealan historian I osan valmistumiseen on pitkä, sillä se on vienyt yli kolme vuosikymmentä, mutta niinpä tulos sitten onkin vakuuttava: kirja on komea ja runsastietoinen.

Ennen Pietarin alueelle siirtymistä on syytä mainita myös se tosiasia, että Saulo Kepsu ei ole tarkastellut kotipitäjäänsä paikannimistöä vain ikkunana menneeseen maailmaan. Aivan toisenlaista näkökulmaa edustaa esimerkiksi saksankielisenä julkaistu artikkeli *Toponymie des Dorfes Kepsu* (1990), jossa Saulo Kepsu on verrannut kotikylässään vuonna 1988 tunnettua paikannimistöä siihen nimistöön, mikä oli kylässä käytössä hänen ensimmäisen keuruunsa aikana noin 25 vuotta aiemmin. Muutokset osoittautuivat hämmästyttäväksi, sillä kylän paikannimistöä oli hävinnyt tai ainakin jollain tavoin muuttunut suurin osa. Vaikka muutoksille voidaan yleensä löytää myös selityksiä, artikkeli on yksi vakuuttava osoitus siitä, että muutokset perinteisen agraarikulttuurin piirissä käytössä olleessa paikannimistöissä voivat ajan mittaan kasvaa lähes yhtä suuriksi kuin koko kulttuurimuodon murros maaseudullamme.

*

Valkealasta on linnuntietä vain runsaat 200 kilometriä Pietariin. Maailmassa ei liene monta kaupunkia, joiden tapahtumat olisivat vaikuttaneet historian kulkuun yhtä paljon. Näiden tapahtumien näyttäjä alkoi kuitenkin hahmottua vasta 1700-luvun alus-

▷

sa »rämeikköön, soiseen suistoon, jossa oli vain kalastajien matalia majoja», niin kuin Pietarin perustamisesta on Kepsun kirjan takakannen tekstin mukaan kerrottu. Kirjan kansikuvaksi valittu saksalainen kartta on paitsi kaunis myös poikkeuksellisen osuva, sillä se kertoo kuvien kautta myös sen, miten maallinen valtias eli Pietari Suuri nimeää kaupungin pilven palteella taivaan portilla istuvan Pyhän Pietarin siunauksen alaisena. Tuskinpa edes kaupungin myöhempää mutta väliaikaiseksi jäänyttä Leningrad-nimeä on havainnollistettu yhtä osuvasti.

Kepsulla on aiempien tutkimustensa ansiosta kunnioitettavan laaja kylännimiaineisto Itä-Inkeristä, sillä se sisältää n. 3 300 paikannimeä. Tämäkin aineisto osoittaa, että Inkerin äyrämöiset ovat olleet Länsi-Kannaksen ortodokseja. Itäinen sukunimistöme ei siis ole aiheetta ortodoksisen henkilönimien kansanomaisiin asuihin perustuvaa. Kannaksellahan ovat paljolti myös Suur-Savon asutuksen juuret.

Inkeri on sijaintinsa takia ollut ainakin koko historiallisen ajan sellainen alue, jolla ei ole voinut elää rauhassa pitkään. Varjagien ajoista asti aluetta yrittivät saada haltuunsa ruotsalaiset, mutta pahojaan ovat siellä tehneet keskiajan lopulla myös liettualaiset, saksalaiset, puolalaiset ja omissa valtataisteluissaan venäläiset itsekkin. Väestön etninen koostumus on muuttunut moneen kertaan. Muutoksia saattoi aiheuttaa jo varhaisin asiakirjoissa säilynyt lännen ja idän etupiirien jako eli Pähkinäsaaren rauhajan raja 1323. Venäjän valtakuskuksen siirtyminen 1400-luvun lopulla Moskovaan merkitsi lähtöpasseja varsinkin alueen novgorodilaisille vallanpitäjille, ja kun Ruotsi 1617 onnistui vihdoon liittämään valtakuntaan myös monissa sodissa osittain autioituneen Inkerin, sinne siirtyi runsaasti uutta väestöä Suomen puolelta. Väestön vaihtuminen jatkui vielä 1600-luvullakin,

osittain siksi, että huomattava osa Inkerinkin ortodoksisesta väestöstä pakeni Ruotsin vallan seurauksia Sisä-Venäjälle, mutta osittain myös siksi, että alue houkutteli suomalaisia monenlaisista syistä. »Nevan suistosta niinkuin muustakin Inkerinmaasta tuli eräänlainen Ruotsin valtakunnan ”Villi itä”, jonne tultiin toimeentuloa ja tulevaisuutta etsimään eri syistä», niin kuin Kepsu asian ilmaisee. Pietarin perustamisen jälkeen alueen vetovoima tietysti entisestään kasvoi. Sen tunsivat vielä Aleksis Kiven nurmijärveläisetkin. »Suomesta pois, paimeiksi Inkerinmaalle», »Tai portinvartijoiksi Pietarin kaupunkiin», ehdottelivat nimittäin Seitsemän veljeksien Simeoni ja Timokin, Tammiston kartanolla käydyin tappelun seurauksia peläten.

Voi vain kuvitella, miten paljon erilaiset mullistukset jo Pähkinäsaaren rauhasta Stolbovan rauhan jälkeisiin aikoihin katkoivat ja muuttivat aiempaa paikannimien käytön perinnettä. Vielä pahempaa oli kuitenkin vastassa tällä vuosisadalla: Stalinin puhdistukset ja saksalaisten hyökkäys Leningradin porteille asti. Koska juuri paikannimistö on se aineisto, jonka pohjalta Saulo Kepsu Pietarin alueen oloista 1600-luvulla kirjoittaa, on hyvin ymmärrettävää, että se on valtaosaltaan poimittu alueen vanhimista asiakirjalähteistä, erityisesti monista vanhoista kartoista, jotka Kepsu on kaivannut esiin Suomen, Ruotsin ja Pietarin arkistoista. Nykypäivien venäjää puhuvan miljoonaväestön käytössä näistä nimistä on vain pieni osa, vaikka *Kamenkan* (< Kivi-oja) ja *Volkovon* (asiakirjoissa myös *Sute-la*) kaltaiset todennäköiset käännöksetkin laskettaisiin mukaan. Näkyvimpiä alueen itämerensuomalaisiin kieliin viittaavista nimistä lienevät *Nevan* jälkeen kaupunginosien nimiksi siirtyneet *Lahta* ja *Ohta* (< Ohden-?).

Kepsu esittelee ensin tutkimustyössään paljastuneet nimikerrostumat. Sellaisia on

erottunut viisi eli ikäjärjestyksessä lueteltuina: inkerikkonimet, venäläistetyt nimet, äyrämöisnimet, kristillisperäisiin etunimiin perustuvat nimet ja venäläiset nimet. Kullakin kerrostumalla on oma historiallinen taustansa. Kirjan laajimman osan (s. 27–90) muodostaa alueen historiallisen taustan selvittely kylittäin. Asiakirjojen paikannimiä, henkilönnimiä ja vuosilukuja vilisevän tekstin tukena on kulloinkin esillä olevaa aluetta kuvaavia osia vanhoista kartoista usein hyvin tarpeellisine selityksineen sekä joitakin vanhoja piirroksia tai litografioita Pietarista. Osa karttakuvista on värillisiä, mikä juuri vanhojen karttojen kohdalla on aina myönteinen piirre, koska väreillä on niissä myös informaatioarvoa.

Nykyistä Pietaria tai aiempaa Leningradia vain jonkin verran tuntevan voi kuitenkin olla vaikeaa ymmärtää, mistä osasta suurkaupunkia kulloinkin on kyse. Kirjassa on jo sen nimestä alkaen puhuttu *Nevansuusta*, ja lukuun »Nevansuun menneisyys» sisältyy monia Nevansuun alueesta tehtyjä pohjakarttoja, joiden avulla Kepsu havainnollistaa alueen väestön etnisessä koostumuksessa tapahtuneita muutoksia. Missään ei kuitenkaan selvästi sanota, mikä tämä Nevansuun alue oikeastaan on, eikä kirjasta löydy sellaista karttaa, josta kävisi ilmi, kuinka tarkoin se vastaa nykyisen Pietarin aluetta. Itsekin saatoin vasta Leningradin/Pietarin opaskartan (1991) ostettuani varmistua siitä, että Nevansuuna esitellyn alueen rajat ovat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta samat kuin aiemman Leningradin ja nykyisen Pietarin. Pois on jätetty vain Krasnoe Seloon yltävä laajan kaupunki-alueen haara.

Ei oikein näytä siltäkään, että Kepsu olisi tarkoituksellisesti halunnut erottaa menneisyyden nykyisyydestä ja jättää alueiden rinnastukset kaupunkia hyvin tuntevien lukijoiden iloksi, sillä 1600-luvun kyliä kuvatessaan hän aika usein kertoo,

mistä osasta nykyistä Pietaria kulloinkin on kysymys. Esimerkiksi *Korpisaaren Pitkän-Matin Pitkänen*-nimisten jälkeläisten talon Kepsu kertoo sijainneen suunnilleen sillä kohden, missä *Kirovskij Prospekt* ylittää *Karpovka*-nimisen (< Korpijoki?) Nevan kapean haaran. Kaupunkia huonosti tunteville lukijoille tällaiset rinnastukset eivät kuitenkaan kerro kovin paljon, eikä kirjaa pelkästään niiden perusteella voi käyttää paikan päällä matkaoppaana menneisyyteen, etenkin kun se vuoden 1991 opaskarttaan perustuva Leningradin aikainen nimistö, jota Kepsu rinnastuksissaan käyttää, tulee varmaan muuttumaan olennaisesti — ellei ole jo muuttunut.

Pietaria tuntevalle lukijalle kirja kuitenkin avaa hyvin mielenkiintoisia ja yllättäviäkin näkymiä menneisyyteen. Otan vain yhden esimerkin siitä, miten kaupungin näkymät saavat aivan uudenlaista taustaa. Jokainen Pietarissa käynyt on varmasti katellut Talvipalatsin ja Eremitaasin edustalta Nevan yli Pietari-Paavalin linnoituksen suuntaan. Runsaat kolme vuosisataa sitten hän olisi ollut yhdellä Nevan suistosaarista, *Ussadissalla*, suunnilleen sillä kohden, missä oli *Ussadissan* (= »Hovin») kolmitaloinen kylä. Kylän inkerikkoasutus oli tällöin hävinnyt, ja asukkaat olivat Suomen puolelta tulleita. Kepsu mainitsee heidät nimeltä ja osoittaa vielä heidän todennäköiset lähtöseutunsakin, jotka ovat lähes kaikissa tapauksissa Kannaksella. Vastarannalla nykyisin näkyvän Pietari-Paavalin linnoituksen paikalla olisi ollut heinämaana käytetty *Jänissaari* ja sen takana laajemat *Koivusaari* ja *Korpisaari* useine taloineen. Koivusaaren rannasta olisivat luultavasti näkyneet *Leijan*, *Lötsän*, *Nevalaisen* ja *Kontulaisen* talot. Jänissaaren oikealla puolella olisi näkynyt laaja *Hirvisaari*, joka jakoi Nevan kahteen haaraan, ja Koivusaaren rantaa vasten olisi varmaan erottunut myös alava *Patsassaari*. — Esimerkiksi

Koivusaaresta — kuten useimmista muis-takin alueen osista — Kepsun kirjaan sy-ventyvä saa vieläkin tarkempaa tietoa, tässä tapauksessa jo Novgorodin vatjalaisen viidenneksen verokirjasta eli vuodesta 1500 asti. Esille tulee Koivusaaren vanha venäläinen nimi *Fomin ostrov* sekä samannimi-nen suuri kylä, josta jo 1500 tunnetaan itä-merensuomalaiset lisänimet *Uskali* ja *Ihantoinen* (Igandujev). Seuraavan vuosisadan alussa kylässä omistivat tilan mm. *Kassarisen Iivana* ja *Teppana*, jotka lienevät olleet novgorodilaisia ylimyksiä. Heti tämän jälkeen kylä autioitui, ja sinne tuli uusia nimeltä tunnettuja asukkaita etupäässä Kan-nakselta, ensimmäisenä *Olli Tuomaanpoika Leija*, vanha perämies Koivistolta. Kun siten Pietaria 1700-luvun alussa alettiin rakentaa juuri näiltä seuduin, saaren nimenä näkyy kartoissa *Peterburgskij ostrov*, ja nykyisin se tunnetaan nimellä *Ostrov Petrogradskij*.

Samantapaista tietoa Kepsun kirjasta löytää koko Pietarin alueen osalta. Kaik-kiaan sitä on yllättävän runsaasti, ja lähde-viitteiden perusteella se on myös tarkistet-tavissa. Esille tulee alueen keskeisimpien luontonimien ja kaupungin alle jääneiden kylien historia sekä — varsinkin sukututki-joiden ja henkilönnimien tutkijoiden iloksi — myös näiden kylien asukkaat. Tekstin sisällöstä näkyy, että Kepsu on ennen kaik-kea laajatietoinen nimistöntutkija. Hän ety-mologioi ja tulkitsee niin paikannimiä kuin sukunimiäkin, monesti jopa silloinkin, kun ne ovat venäläisperäisiä. Selitystä vaille tai hyvin epävarman tulkinnan varaan ovatkin jääneet vain harvat nimet. Runsaaseen ai-neistoon sisältyy tietysti myös aiheen kan-nalta epärelevantteja etymologisia ongelmia. Kepsulle riittää, kun hän voi kertoa, että esim. eräs *Teinj Simon* -niminen asukas on tullut joko Ruokolahden Lempiälästä tai Uudenkirkon Lampaalasta, vaikka monia lukijoita voi kiinnostaa enemmän se, onko

Teini etunimi ja jos on niin miksi. Vastaus muuten löytyy Sukunimet-kirjasta, johon Kepsukin usein viittaa. Samalla tavoin lukijan silmään voi pistää esim. se, että Karja-lasta tunnettu sukunimi *Puputti* mainitaan Nevansuun alueelta asussa *Puputaia*. Mut-ta niinhän se on, että se joka *puputtaa*, on joko *puputtaja* tai *puputti* eli jänis. (Samalla tavoin on muodostettu nykyisiin ilotulitus-välineisiin liittyvä nimitys *papatti*.) Kepsu on siis selittänyt nimistä ensi sijassa sen, mikä on alueen asutushistorian kannalta mie-lenkiintoista, ja tämän hän on tehnyt varsin vakuuttavasti. Kepsulla onkin varsinkin asutusnimistön mutta samalla myös henkilönnimistön alalta kunnioitettavan laaja tietous.

Henkilönnimien tutkijoille ja sukututki-joille erityisen hyödyllinen on kirjan lopus-sa oleva hakemisto, jossa on lähes tuhat nimeä. Suuri osa niistä on suomalaisilla yhä käytössä olevia ja joskus hyvin tunnettuja-kin sukunimiä. Kirjan taitto on kaunis, mutta tekstin rakenne ei sen välityksellä jäsenny hyvin ainakaan minulle. Kepsun seurana on Pietarinkin arkistoissa ollut Timo Alanen, ja Alasen siellä kuvaamista kartoista ja asiakirjoista on syntynyt kirjaan tekstiä hyvin tukeva kuvitus. Tekstiin on jäänyt joitakin virheitä, esim. muutamia vääriä sivuviitteitä.

Jos Suomessa olisi enemmän Saulo Kepsun tapaisia ihmisiä, jotka virkatöiden jälkeen ja loma-aikoinaan muuttuvat jopa vuosikymmenien ajan innostuneiksi ja tehokkaiksi tutkijoiksi, niin Suomi olisi varmaan eräänlainen tutkimuksen ihmemaa. Onneksi heitä on edes jonkin verran — vaikkapa vain tutkimusvirkoihinsa leipään-tyneiden vastakohtina. Saulo Kepsusta hänen pitkä aherruksensa on tehnyt eturivin nimistöntutkijan ja ehkä maamme parhaan asutusnimistön tuntijan. Kun hän nyt on tulossa siihen ikään, jolloin koulutyö sopii hyvin mielin jättää, hänelle on syytä toivot-

taa runsain määrin iloisia ja antoisia vapaan tutkijan päiviä. Ne tulevat kaikki koitumaan myös suomalaisen nimistöntutkimuksen hyödyksi. ■

EERO KIVINIEMI

Suomen kielen laitos,

PL 3 (Fabianinkatu 33),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *Eero.Kiviniemi@helsinki.fi*

LÄHTEET

- ALANEN, TIMO – KEPSU, SAULO 1989: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805. Konungens kartverk från Finland. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505. SKS, Helsinki.
- KEPSU, SAULO 1964: Valkealan Skipparilan nimistö. Käsikirjoite. Nimiarkisto, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- 1981: Pohjois-Kymenlaakson kylänimet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 367. SKS, Helsinki.
- 1990: Toponymie des Dorfes Kepsu. – Finnish Onomastics — Namenkunde in Finnland s. 61–83. *Studia Fennica* 34. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Leningrad opaskartta — guidekarta 1991. Karttakeskus, Helsinki.
- MIKKONEN, PIRJO – PAIKKALA, SIRKKA 1992: Sukunimet. Toinen painos. Helsinki. Suomenmaa V. Viipurin lääni. Helsinki 1923.
- VAHTOLA, JOUKO 1980: Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus. *Studia historica septentrionalia*. Rovaniemi 1980.

KUVA KIELIOPILLISTUMISESTA

Bernd Heine, Ulrike Claudi & Friederike Hünemeyer *Grammaticalization. A conceptual framework*. The University of Chicago Press, Chicago 1991. 318 s. ISBN 0-226-32515-4.

Paul J. Hopper & Elizabeth Closs Traugott *Grammaticalization*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press, Cambridge 1993. XXI + 256 s. ISBN 0-521-36684-4.

Kieliopillistumisen tutkimus on nousut suureen suosioon viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Vuonna 1991 ilmestyi kaksiosainen kokoomateos »Approaches to grammaticalization», jonka toimittivat Bernd Heine ja Elizabeth Closs Traugott. Samana vuonna tuli julki

Heinen yhdessä Ulrike Claudin ja Friederike Hünemeyerin kanssa kirjoittama monografia »Grammaticalization: A conceptual framework». Alan ensimmäisenä oppikirjana itsensä esittelee vuonna 1993 ilmestynyt Paul Hopperin ja Elizabeth Traugottin kirjoittama »Grammaticalization».

▷